

Horváth Zsófia

„JÓ TETT HELYÉBE JÓT VÁRJ...” – AVAGY A HIPOTETIKUS ÉS KATEGORIKUS IMPERATÍVUSZ A GRIMM-MESÉKBEN

A mese és a képzelet, a *fantázia* erősen összetartozó fogalmak, képzetünkben szinte azonnali asszociációs egyenlőségjelet teszünk a kettő közé. S minthogy az alábbi szövegben a főszerepet Kant terminusai és a (hős)mesék alakjai játsszák, logikusnak tűnik, hogy éppen Kant képzelőerőről alkotott megközelítésével kezdjük mindent.¹

A képzelőerő (*facultas imaginandi*), ahogyan azt Kant írja, kétféleképpen értendő: egyfelől a tárgyak eredendő ábrázolásának tehetsége, azaz *produktív*, másfelől egyfajta levezetett ábrázolásmód, azaz *reproduktív*. A produktív képzelőerő előtte áll a tapasztalatnak; a reproduktív képzelőerő azonban valamely, már korábban birtokunkban álló empirikus szemléletet idéz fel bennünk.

A képzelőerő más szavakkal tehát *megkötő* (ha produktív), vagy *visszaidéző* (ha reproduktív). Azonban a produktív képzelőerő sem *teremtő*, hiszen képtelen olyasmit megalkotni, melyet korábban ne tapasztalt volna valamely érzékelőképességének köszönhetően. Képzeletünk csupán azon anyaggal tud dolgozni, melynek az elmében már fogalma, társított képe van. Tehát tulajdonképpen annak, ami a képzelőerő segítségével foganatosodik elménkben – bár érzékeink segítségével felfogott gyöke van –, mégis olyan kombinációi lehetségesek, melyek meghaladják a realitást. Így tehát a képzelőerőnek a realitással szemben bizonyos mértékben elsőbbsége van, tudniillik hogy szélesebb horizontot képes lefedni, példának okáért lények tekintetében. Mert persze melyik ember mondaná – a realitás mezején maradván –, hogy létezik unikornis, habár egészen bizonyosan le tudná írni, mely részekből tevődik össze (egyenes, csavart szarv, kecske pata, hófehér ló sörény, négy láb), ha legalább néhány történetet halott ezekről a csodalényekről.

A mese tulajdonképpen önálló logikai rendszereket alkot. Pimasz módon fittyet hány a realitás rendjére; a fantasztikum világában megkreálja saját rendszerét és logikáját, mely csak abban a világban tartható. Amint kilép a mese „rendjéből”, az embernek tudnia kell, hogy a szabályok immár érvényüket veszítik. Azonban a mese világában valamelyest elrugaszkozhatunk és elbúcsúozhatunk a saját közegünk építette korlátoktól, hogy egy szélesebb, kitágítottabb horizonton üdvözölhessük a valótlan.

A mese más. A mese *varázs*. Egyszerre a legjobb tanító, barát és mégis a legcudarabb igazmondó. Megtéveszthet minket egyszerű nyelvezete, miközben évszázadok hosszú munkálása alatt kidolgozott szimbólumrendszere ott pulzál a mélyén,

¹ A következőkben a gondolatmenetet KANT, Immanuel: *A képzelőerőről*. In. u.ő: *Antropológiai írások*. (Mesterházi Miklós fordítása) Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2005. című műve alapján kívánom rekapitulálni.

befogadóra várva. És amint a befogadás aktusa megtörténik, mélybe ránt, egy olyan világba, amely sokak számára ismeretlen ismerős.

De hogyan is jöhet mindehhez Kant?

Kategorikus imperatívusz a hősmesékben

Erkölcsei alapvetésnek általában az *arany szabályt* tekintjük, ami így szól:

„*Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük! Ez a törvény és a próféták.*” [Máté 7,12]²

Kantnál az alapvetés kicsit más irányba formálódik. Kant az emberek természetét illetően alapvetően abból indul ki, hogy az emberi ész képes belátni, mikor jár jó, és mikor rossz úton; mindannyian képesek vagyunk kötelességeink érvényességét belátva cselekedni. Az ember véges, eszes lény, ami nagy teher és elementáris kérdés számára. Szükségletek, hajlamok, törekvések, érzéki dimenziók – ezek mind-mind ütköznek az ésszel, az eszességgel. Az okoskodás azonban valójában a törvény ellen való, az ellen a törvény ellen, aminek érvényességét kétellyel kell illetnünk, s próbálnunk magunkhoz igazítani. Hiszen értelmünk képes arra, hogy kijátssza e törvényeket; az okoskodás arra irányul, hogy áthághassuk a törvényeket. Kant rigorózus, de mivel mégiscsak az emberből magából indul ki, megengedő, a filozófiai méltóságából azonban nem enged. Kant szerint ugyanis az erkölcsiséget alaptörvényében és megvesztegethetetlen szépségében kell fönttartania a filozófusnak.

Akkor most itt van a kérdés: Ha a hősmesékben jelen van (mert jelen van) az arany szabály, miért kellene akkor mégis ezen téma kapcsán a hipotetikus vagy akár a kategorikus imperatívusszal foglalkoznunk?

A morál egyetemes törvénye a kategorikus imperatívusz. Hasonló és mégis különbözik a fentebb említett arany szabálytól, hiszen ahogyan Kant maga írja *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése* című művében:

„*Ne gondoljuk, hogy itt a triviális quod tibi non vis feri stb. (...) szolgálhatna zsinórmérték vagy elv gyanánt. Ez ugyanis, noha különböző megszorításokkal, csupán a fent említett elv következménye; nem lehet általános törvény, mert nem tartalmazza sem az önmagunkkal szembeni kötelességek, sem a másokkal szembeni szeretetkötelességek alapját (...), sem – végül – az egymással szembeni tartozás jellegű kötelességeket...*”³

Pontosan azért, mert Kant ezzel valami sokkal finomabb részre tapintott rá az erkölcsiség kapcsán. Az ember nem ösztönlény, ezért elveket követ. Eszes lénynek mondható. Kant szerint a cselekvés, a tett elve maga a *maxima*, akkor és csakis akkor, ha a cselekvő saját magára nézve tartja követendőnek ezen elveket (tehát szubjektív bizonyossággént). Ha általánosnak tartja, akkor már *törvényről* beszél-

² Biblia, Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat, Budapest, 1996. (43. oldal)

³ KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*. Matura Bölcelet, Raabe Klett Kiadó, Budapest, 1998. (48. oldal)

lünk. Elfogadhatom tehát maximaként, hogy a sértést nem hagyom megtorlatlanul, de a bosszút mégsem tekinthetem erkölcsi alapnak, mi több, erkölcsi törvénynek.

Kant szerint az ember akkor sem téveszti szem elől az erkölcsi törvényeket, amikor „gyenge”. Tudja, mit kellene cselekednie, hiszen a lelkiismerete ott van. Ha én véges, eszes lényként vétek, akkor sem vonhatom kétségbe az erkölcsi törvények legitimitását. S habár ezt mi nem vagyunk képesek teljes mértékig betartani, az ész rávezet bennünket, hogy betartsuk. Arra készítem magam, hogy legyek jobb, hasznosabb, kedvesebb. A törvény a parancsolat antropológiai viszonylata.⁴

Az akaratot valamire készítő elv képzete a parancs. A parancs formája az imperatívusz. Az erkölcsiség imperatívusza a *kategorikus imperatívusz* (feltétlen, biztos törvényszerűség). Kant két leghíresebb megfogalmazása erre vonatkozóan:

„Cselekedj úgy, hogy az emberségre, mind a saját személyedben, mind bárki másében, mindenkor mint célra és sohasem mint eszközre legyen szükséged”⁵.

Tehát más emberek méltóságát (de saját magunkét is) mindig és mindenkor tartjuk tiszteltben. Más megfogalmazásban a tiszta gyakorlati ész alaptörvénye Kant szerint:

„Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényadás elvéként érvényesülhessen.”⁶

Tehát a szubjektív cselekvésre vonatkozó szabálynak univerzalizálhatónak kell(ene) lennie. A *maxima* nem más, mint a cselekvő szubjektív szabálya, a szubjektív cselekvésre vonatkozó szabálya.

A Kant által megfogalmazottak parancsnak tekinthetők, mert nem automatikusan cselekszünk e szerint. Az emberek akaratát motiválják, determinálják hajlamai: meghatározzák a vágyak, gondolatok, ösztönök, azaz a hajlamok. A hajlamok az emberi természetet jellemzik, ezért esetlegesek és bizonytalanok. Ugyan motiválják a cselekvéseimet, de amikor ezt teszik, nem cselekedhetünk erkölcsösen. Hiszen Kant szerint csak akkor ítéhető meg egy tett morálisan, ha a tiszta ész motiválja cselekedeteinket. Amennyiben motivációnkban nem csak az erkölcsiség törvényszerűsége játszik szerepet, nem beszélhetünk morális cselekedetről, még ha jót is tettünk. A kanti etikában mindig a szándék és a kötelesség a fontos.

Kérdés tehát, hogyan található meg mindez a mesékben?

A hősmeséknek egy központi eleme a morális cselekedet, mégsem állíthatjuk, hogy ezek mindegyikében megjelenne a kategorikus imperatívusz. Gondoljunk csak bele mindabba, ami a magyar népmesékben is megjelenik, miszerint: „Jó tett helyében jót várj”. Ez már a hipotetikus imperatívusz felé mutat. Megítélésem szerint a hipotetikus imperatívusz (ha valamit el kívánsz érni, ezt és ezt tedd) sokkal jobban illeszkedik a mesék világához. A kategorikus és hipotetikus imperatívusz

⁴ TENGELYI László: *Kant*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 108-112. o.

⁵ KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése* (Berényi Gábor fordítása). Gondolat, Budapest, 1991. (62. o.)

⁶ KANT, Immanuel: *A gyakorlati ész kritikája* (Papp Zoltán fordítása). Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2004. (40. o.)

vsz mesékre vetített elméletét két hősmesén, a *Hamupipőke* és *Az aranymadár* című Grimm-meséken szeretném bemutatni.

A *Hamupipőke* talán az egyik legismertebb és legszebb iskolapéldája a tiszta, erkölcsös cselekedetek megnyilvánulásának. A kanti értelemben vett parancsolat, a feltétlen parancsolat szépen megjelenik a karakterben. Hamupipőke, a félárva leány a mostohaanyja és mostohanővérei minden óhaját teljesíti a legnagyobb alázattal, emlékezve arra, amit édesanyja mondott neki a halálos ágyán: „*Kedves gyermekem, légy jámbor és jó, akkor a Jóisten mindig segíteni fog...*”⁷ Ezért a gyermek jámbor és jó marad, annak ellenére is, hogy mostohaanyját és annak leányait nem kedvelheti igazán, megtesz mindent nekik, pusztán kötelességtudatból, holott nagyon rosszul bántak vele. Mégis, maximája azt diktáltatja vele, hogy a rosszat nem torolja meg rosszal; nem akar bosszút állni és nem akar ártani senkinek. A mostohája kényére-kedvére dolgoztatja és igyekszik olyan feladatokkal ellátni, melyek elvégezhetetlenek, csak hogy megalázhassa, a lány mégsem forral bosszút. Tekinthető ez tehát annak, hogy az ő maximája megfelel erkölcsi törvény létrehozására. Azonban a már korábban is említett isteni behatást nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A leány szenved, a megtorlás pedig nem marad el. Ám még az életében kifizetődik szelídsege, mostohaanyjának és -testvéreinek pedig a gonoszsága toroltatik meg. Mostohatestvérei nemcsak hogy saját becsvágyuk miatt megnyomorodnak (lábukat késsel szabják olyanra, hogy a cipellőbe beleférjen), de egyfajta isteni büntetésben is részesülnek, amikor Hamupipőke esküvőjén megpróbálják magukat behízelegni a leendő királynéhoz; ekkor történik meg, hogy a két gerle, melyek kísérik Hamupipőkét, megvakítják a mostohatestvéreket. „*Igy bűnhődtek gonoszságuk és hamisságuk miatt világtalansággal életük fogytáig.*”⁸

Hipotetikus imperatívusz a hősmesékben

A másik mese, melyet bemutatnék, különlegesebb; nem érhető tetten benne kategorikus imperatívusz, sokkal inkább előtérbe kerül benne a jó cselekedet ellenében elnyert jutalom. Kant hipotetikus imperatívusza tulajdonképpen nyíltan vagy valamelyest palástoltan valamiféle kikötéshez kapcsolja az erkölcsi parancs betartását; például, ha az ember azt kívánja, hogy igaz embernek és becsületesnek tartsák, akkor ne hazudjon.

Az aranymadár című hősmesében az a legnagyobb csavar, hogy a „hős” nem a főszereplő királyfi lesz, hanem annak hűséges, mindenben kitartó társa, egy róka. A történet alapkonfliktusa az, hogy az öreg királynak van egy aranyalmafája, melyről minden éjjel elvisz egy szemet az aranymadár. A király három fia közül kettő útnak ered, hogy megkeressék. Útjuk során találkoznak egy barátságos rókával, aki tanácsot akar nekik adni, ők mégis megpróbálják lelőni, emiatt pedig nem sikerül a

⁷ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék* (Adamik Lajos és Márton László fordítása). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. 104. o.

⁸ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 110. o.

vállalkozásuk. A legkisebb fiú indul útnak tehát, hogy meglelje a madarat, habár az atyja ellenzi mindezt. Annak ellenére azonban, hogy a főszereplő ifjú királyfi nagyon jószívű, mégsem rendelkezik a kanti értelemben vett ésszel és értelemmel. Ezekkel az „erényekkel” a róka van felruházva, és az lesz a feladata, hogy a királyfit minden csávából kihúzza, melybe saját butasága és meggondolatlansága miatt esik. Például: „... *elérsz egy kamorába, ahol függő fakalitikában ott ül az aranymadár. Mellette dísznek ott áll majd egy üres aranykalitka is – de vigyázz, nehogy kivedd a madarat a rossz kalitkából, és nehogy áttedd az ékeesebbikbe, mert akkor pórul jársz!*”⁹ A királyfi azonban alighogy megleli a fakalitikában az aranymadarat, rögtön így gondolkodik: „*Nevetséges volna, gondolta a királyfi, ha a szép madarat benne hagyná a hitvány és rút kalitkában, kinyitotta hát ajtaját, kivette a madarat, és áttette az aranykalitkába.*”¹⁰ Természetesen ekkor valóban pórul jár a fiú, elfogják, és csak abban az esetben hajlandóak elengedni, ha egy másik feladatot teljesít, amin ismételten elbukik, aztán újbóli feladatot kap, és ez az egész történetben háromszor esik meg vele. A róka e szavakkal fordul hozzá már: „*Sorsodra kellene hagyjalak – szólt a róka –, de megszántalak, és még egyszer kihúzlak a csávából.*”¹¹ Ez itt nagyon érdekes tükrözése a kanti etikának. Kant ugyanis, mint már fentebb említettem, rigorózus, de mégiscsak az emberből magából indul ki, abból, hogy esendő lény, ezért megengedő vele szemben. Az ember felhalmozza a hibáit, mégsem marad teljesen egyedül a világban. A mese zárlatában is történnek igazán figyelemre méltó, különleges dolgok. Tulajdonképpen itt, ebben a mesében talán nem is beszélhetünk a kategorikus imperatívusról klasszikus, kanti értelemben, hiszen amikor a királyfi indulna haza, ez a párbeszéd zajlik le a róka és közöttük: „*a róka így szólt: »Most pedig megjutalmazhatsz, amiért segítettem neked.« – »Mit kérsz cserébe?« – kérdezte az ifjú. »Ha beérünk az erdőbe, lőj agyon, és vágd le a fejemet és a lábaimat.« – »No hiszen szép hála volna az« – mondta a királyfi –, olyat dehogy tehetek veled.»*”¹² A róka tehát valószínűleg nem mögöttes szándék nélkül segített, azonban bármelyik félresikerült feladatnál sorsára hagyhatta volna a királyfit. A róka tehát a hipotetikus imperatívusz szerint cselekedett? Meglehet. Az ő gondolata ez lehetett: *Ha szeretném, hogy ez a királyfi megjutalmazzon és megcselekedje, amit csak kívánok, segítenem kell rajta.*

Az ifjú azonban nem teljesíti a kérését, emiatt elválnak útjaik, de a róka ellátja még egy jó tanáccsal, melyet ismételten nem fogad meg a legkisebb királyfi, így testvéreit, mert a becsülete és a testvéri szeretete ezt kívánja, pénzért kivásárolja a hóhér keze alól, azok pedig egy kútba lökik, miután meglátják nála az aranymadarat, az aranylovat és a királylányt az aranypalotából. Habár a rókától már elvált, ő mégis visszatér, és segít szorult helyzetében, kimentti, majd miután visszakérül a

⁹ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 239. o.

¹⁰ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 239. o.

¹¹ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 240. o.

¹² GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 241-242. o.

palotába és elmond mindent az atyjának, bátyjait kivégzik. A királyfi aztán a végén mégis megteszi, amit a róka kér tőle, s így váltja meg őt egy gonosz átok alól.

Az első mese a kategorikus imperatívusz átültetésének példája, míg a második az emberi hibák és esendőségek ellenére történő segítségnyújtásnak a bemutatása.

Tehát elmondhatjuk, hogy a hősmesékben, ha mélyebben vizsgáljuk őket, fellelhetőek olyan alapvető erkölcsi törvényalkotások, melyek mélyen meghatározzák az embert magát. Kant is úgy véli, az ember mindig tudja, mikor cselekszik jót vagy rosszat, hiszen ott van a lelkiismeret, mely kiiktathatatlan tényezője az embernek.

A rossz szerepe

Ha bemutattuk, hogy a „jó” hogyan jelentkezik a főhősökben, nem szabad figyelmen kívül hagynunk az antagonistákat sem. Az alábbiakban Immanuel Kant: *A vallás a pusztá és határain belül* című munkájának gondolatmenetét veszem alapul.¹³

Vizsgáljuk meg akkor az erkölcsi rossz kérdését: honnan származtatható? Kant szerint az ösztönre nem hivatkozhatunk, mert az amorális dolog; sem nem jó, sem nem rossz. Kant elkerülendő a rossz amorálissá tevését, kifejti, hogy a rossz nem ösztön (és az ösztön nem ok!), a rossz a rossz maximák kialakulása miatt jelentkezik. Ez annyit jelent, hogy az ösztönt követjük akkor is, ha az az erkölcsi törvényt sérti meg. Tehát szubjektív feltétel, a rossz maximák miatti dolog. A tárgya nem az ösztön, hanem a maxima. Erkölcsileg ez releváns döntés vagy cselekedet.

Van egy rosszra való hajlandóságunk, hiszen az ember nemcsak a másik ember javát látja a jócselekedetben, hanem mondjuk a közjóért cselekszik. Kant szerint nincs természetes jóindulat vagy rosszindulat, viszont a rosszra való hajlandóságot nem a civilizációra kell háritani. Ez már a radikális, vagy gyökeres rossz kérdése (*Radikalböse*), mely az ember természetének sajátja (benne gyökerezik), ez lesz a gyökere a maximák megrontásának is.

Kant fő kérdése tehát a rossz mint lehetőség. Az ember biológiailag determinált lényként van elkönyelve, ezt azonban Kant kétségbe vonja. Az ösztönt mint amorális dolgot mutatja föl, mely erkölcsileg nem megítélhető. Az ösztön a természet része, nem lehet erkölcsi ítélet alá vonni az ösztönös cselekedeteket. Az erkölcsi megítélés: szabadság a döntésben. A jó döntés azonban a maxima mérlegelése (jó maxima a kötelesség alapja). A rossz cselekedetek alapja tehát a rossz maxima. Milyen a rossz maxima? A rossz maxima szubjektív elemekkel van vegyítve. Ez egyfajta kivételezést jelent; kivételt teszek a jelenlegi vágyaimmal, melyeket előrébb helyezek, mint a kötelességeimet. Akkor követek ösztönt, ha tudom, hogy

¹³ KANT, Immanuel: *A vallás a pusztá és határain belül*. In. U.ő.: *A vallás a pusztá és határain belül* (Vidrányi Katalin fordítása). Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. (A gondolatmenet 134. oldaltól a 228. oldalig terjedő szakaszát foglalja magában)

rossz maximát követek. A döntéseket mindig az ész hozza. Nem bújhatunk mindig az „öszönök” mögé, amikor mindig van döntésünk. Az emberben azonban van egy rosszra való hajlandóság. Ez nem a civilizáció miatt van, hanem valamiféle természetes készletés. Ez a maximák megbomlásának gyökere. Az emberi nemben, az emberi természetben van ez a fajta rossz, ám ez valamilyen szinten önhibánkon kívül való.

A mesékben, ahol gyakorta erősen kétpólusú világot tárnak elénk (angyali jókra és megátalkodott rosszakra tagolva), az antagonisták maguknak választják a rossz maximát. Hamupipőke példájánál maradván elmondható, hogy a gonosz mostoha, bár szabadságából adódóan választhatta volna, hogy a lányt megvédi és segíti, mégis hagyta, hogy lelkiismerete hangját elnyomja a (talán) hiúsága és az ellenszenv, melyet a lánnyal szemben táplált. Rossz maximát választott.

Miben is áll a rossz maxima választása? Hol is kereshető? Szerepeljen itt még egyszer a kategorikus imperatívusz megfogalmazása *A gyakorlati ész kritikájából*: „Cselekedj úgy, hogy az emberségre, mind a saját személyedben, mind bárki máséban, mindenkor mint célra és sohasem mint eszközre legyen szükséged...”¹⁴ A megoldás talán ott keresendő, hogy ezek a szereplők embertársaikra *sohasem mint célra, hanem mindenkor mint eszközre* tekintenek.

Legszebb iskolapéldája ebben az értelmezésben a rossz maxima választásának talán a *Hófehérke* (magyar fordításban *Hófejírke*) gonosz mostohája, aki „Szép volt (...), de büszke és gögös, nem szenvedhette, hogy szépségben bárki is felülmúlja.”¹⁵ Az eredeti történetben a királyné, hogy ő maradjon a legszebb, egészen a kámbalizmussig hajlandó elmenni, ami pedig évszázadok óta tilalomként van jelen a nyugati eszmetörténetben. A történet szerint ugyanis, miután varázstükrétől megtudja, hogy mostohagyermeké „százszor szebb”, vadászát kéri arra, hogy ölje meg a lányt. „Hívatta egyik vadászát, és így szólott: »Vidd ki a gyermeket az erdőbe, látni nem akarom itt többé. Öld meg, és bizonyítékul hozd el nekem tüdejét és máját.« Engedelmeskedett a vadász, kivitte Hófejírket, de midőn elővette szarvasölőjét, hogy Hófejírke szívét átszúrja, a leányka sírva fakadt: »Jaj, kedves vadász, hagyj meg életemet; ígérem, elbujdosok a vadon legmélyére, és soha többé nem jövök vissza.« Amiért pedig ilyen szépen szólott, megszánta őt a vadász, és azt felelte: »Hát nem bánom, fuss csak, te szegény gyermek.« – »A vadak úgyis egykettőre felfalnak« gondolta magában, de azért úgy érezte, nagy kő esett le a szívéről, amiért nem kellett megölnie Hófejírket. Éppen arra szökelt egy szarvasborj; azt leszúrta, tüdejét-máját kivette és hazavitte bizonyítékul a királynénak. A szakácsnak pedig meg kellett főznie sós vízben, a gonosz mostoha pedig megette abban a hitben, hogy Hófejírke tüdejét és máját eszi.”¹⁶ A mostoha tehát fogadott leányára olyasféle ételként tekintett, mely belülről fiatalíthatja meg őt, és egy pillanatig sem fordult

¹⁴ KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése* (Berényi Gábor fordítása). Gondolat, Budapest, 1991. (62. o.)

¹⁵ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 217. o.

¹⁶ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 218. o.

meg a fejében, hogy amit tesz erkölcstelen, rossz, és mindamellert eretnek dolog. Az is elgondolkodtató, hogy vajon a vadász kegyelme mennyiben volt morális döntés...?

A mostoha tehát dönt, és saját szándékából választja a rosszat önmagáért. De mint tudjuk, a mesék rendje nem engedheti meg magának, hogy a rosszat megtozolatlanul hagyja, így a rossz maxima választása is elnyeri méltó büntetését. Hófehérke történetét minden gyermek ismeri, vagy legalábbis az alapját, a mérgezett alma történetéig (sokan már nem tudják, de volt egy mérgezett fésű és egy öv is az eredeti mesében, de végül az alma volt a királyné legsikeresebb fegyvere Hófehérke ellen). Na de mi történt azután, hogy a mostoha arra vetemedett, hogy saját maga ölje meg a hét esztendő leánykát, aki majd egy királyfi segítségével menekül meg az öt sújtó átok alól?

A mese szerint Hófehérke és az öt megmentő királyfi összeházasodnak, és az esküvőre meghívják a mostohát is. *„Először el sem akart menni az esküvőre; de nem volt maradása, látnia kellett az új királynét. Mikor aztán belépett, ráismert Hófejéjére, és a félelemtől meg a rémülettől földbe gyökerezett a lába, moccanni sem bírt. De már oda is készítették a vascipőt a parázs fölé, fogókkal behozták, és letették a királyné elé. Bele kellett bújni a tüzesen izzó cipőbe, és addig kellett táncolnia, míg holtan rogyott össze.”*¹⁷ Ezzel zárul a mese, mintegy tanulságaként annak, hogyan jár az, aki a rosszat a rosszért magért választja.

S mit tanulhatunk mi ebből? Válasszunk helyesen maximát, hogy aztán az erkölcsi törvénnyé lehessen bennünk.

Kant a kategorikus imperatívusz megfogalmazásaiban a maximát akarja általános törvény alapjául. Ehhez az embert elvben egy olyan törvényhozói magasságba emeli, ahol maximáját előterjesztheti, s azt azonnali hatállyal életbe is léptetheti, mint világtörvényt. Kant valószínűleg azzal számolt, hogy nincs olyan elvetemült (értelemmel rendelkező) lény a földön, aki ebbe belegondolva hátra ne hőkölne, és el ne gondolkodna azon: *Vajon tényleg akarom-e ezt?* A kategorikus imperatívusz a maximára, azaz a szubjektív cselekvésre támaszkodik, és nem egy külső pontot ad meg viszonyítási alapnak. Nem köti tapasztalati tényezőhöz vagy már meglévő törvényhez azt. Arra veszi rá az embert, hogy reflexió által önmagában mérlegeljen és (jól) döntsön.

Talán a mesék már gyerekkorunk óta erre tanítanak.

¹⁷ GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék...* Id. kiad. 226. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- I. Biblia, Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat, Budapest, 1996.
- II. GRIMM, Jacob és Wilhelm: *Gyermek- és családi mesék* (Adamik Lajos és Márton László fordítása). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- III. KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése* (Berényi Gábor fordítása). Gondolat, Budapest, 1991.
- IV. KANT, Immanuel: *A gyakorlati ész kritikája* (Papp Zoltán fordítása). Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2004.
- V. KANT, Immanuel: *A képzelőerőről*. In. u.ő: *Antropológiai írások*. (Mesterházi Miklós fordítása) Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2005.
- VI. KANT, Immanuel: *A vallás a puszta ész határain belül*. In. U.ő.: *A vallás a puszta ész határain belül* (Vidrányi Katalin fordítása). Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
- VII. TENGELYI László: *Kant*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.